

רפי מן

מחיר השכתוב

פרשת פתיח הידיעה על האונס של "ידיעות אחרונות" מצביעה על שגרה מקצועית בעייתית שבה עורכים לא רק מעבדים בחופשיות את דיווחי הכתבים, אלא גם מבנים מציאות דמיונית

| 12.10.2014

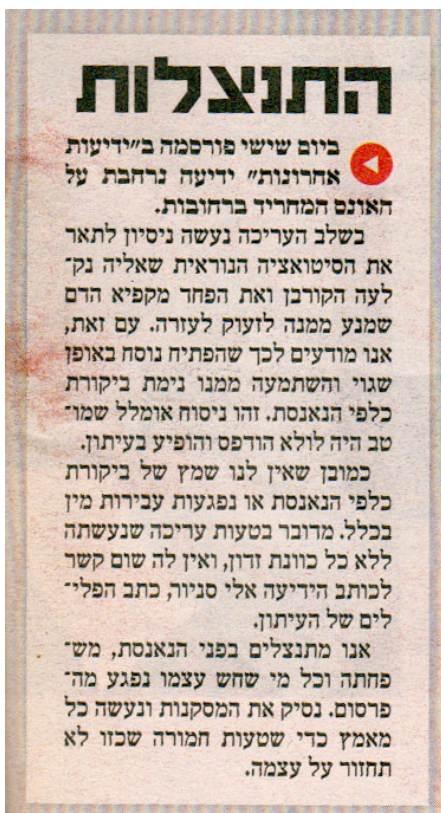
הבוקר, אחרי סוף-שבוע סוער שבו רגשה הרשת **מהפתיח לידיעה על אונס הנערה מרחובות**, פירסם "ידיעות אחרונות" התנצלות ממוסגרת, בולטת. הפתיח לידיעה שפורסמה ביום שישי ועורר את הזעם הציבורי קבע כי האירוע היה יכול להיגמר אחרת "אילו היא רק היתה צורחת, מתנגדת או מנסה לברוח". הבוקר מתנצל העיתון ומודה שהפתיח "נוסח באופן שגוי והשתמעה ממנו נימת ביקורת כלפי הנאנסת", וכי "זהו ניסוח אומלל שמוטב היה לולא הודפס בעיתון".

ההתנצלות הזו היא עניין נדיר למדי. עיתוני ישראל, ו"ידיעות אחרונות" בתוכם, אינם ממהרים בדרך כלל להתנצל. גם לא לתקן שגיאות. הם מסרבים לאמץ את מנהג ה"ניו-יורק טיימס", המפרסם מדי יום תיבה קבועה ובה שלל תיקונים והבהרות, ולעתים גם התנצלויות.

מעשה ההתנצלות הוא כמובן מבורך. הוא מעיד על ההבנה שהתפתחה בעשורים האחרונים בעולם המערבי וגם בארץ שלא ניתן להאשים ילדה, נערה או אשה מבוגרת בכך שמעשה או מחדל שלה – לבוש, מיקום, אמירה או שתיקה – תרמו למעשה האלים, המחפיר והפלילי, או משחררים, ולו כזית, את הגבר מאחריותו המלאה לביצוע הפשע.

אבל בהתנצלות חבויים תכנים נוספים, הנוגעים לא רק בנורמות החברתיות של יחסי גברים ונשים. טמונות בה גם אמירות הנוגעות למערכת היחסים הסבוכה והמורכבת בין המציאות להשתקפותה בעיתון כתוצאה מדפוס העבודה המקובלים בחדרי העריכה, הדסקים, של אמצעי תקשורת. וגם לא מעט על יחסי כתבים ועורכים.

כבר במשפט השני בהתנצלות מודגש כי "בשלב העריכה נעשה ניסיון לתאר את הסיטואציה הנוראה שאליה נקלעה הקורבן" – והוא שהוביל לניסוח אומלל. ללמדנו שלא הכתב אחראי למלים שעוררו את הסערה, אלא מישהו או מישהי מעורכי דסק החדשות, העוסק בעריכה ובשכתוב של טקסט. בהמשך מודגש גם כי ל"טעות העריכה" אין "שם קשר לכותב הידיעה אלי סניור, כתב הפלילים של העיתון", ששמו התנוסס בראש הידיעה.

הודעת ההתנצלות שפורסמה ב"ידיעות אחרונות", 12.10.14 (לחצו להגדלה)

חושפים את
אחד
משורשי
הכשל:
מישהו או
מישהי
שישבו
בדסק של
העיתון עסקו

בזכות קוראים כמוך נבטיח את עתיד "העין השביעית"

תרמו לנו עכשיו כדי שנוכל להמשיך לפקוח עין ביקורתית, עצמאית ובלתי תלויה

תרמו לעין השביעית

ב"ניסיון לתאר" את המציאות. זו דוגמה מובהקת למה שמכונה בלשון מחקר התקשורת "הבניית המציאות". כי מה יודעים האלמונית/היושבים בדסק ברחוב מוזס בתל-אביב על הנסיבות המדויקות של האירוע – שהגיעו אליו או אליה דרך שרשרת מתווכים, מעדי הראייה דרך הכתב, שלא לומר על המתחולל בנפשה של הנערה? אילו כלים יש בידו מי שעשה זאת בנסותו לתאר סיטואציה אנושית מורכבת כזו?

הידיעה שפורסמה ב"ידיעות אחרונות", 10.10.14 (לחצו להגדלה)

הניסיון "לתאר את הסיטואציה" ממרחקים, מכוח דמיונו של העורך וכחלק מצורך לייצר טקסט מושך ומרגש, ואף לצרף לכך מימד שיפוטי באשר להתנהגות הנערה, הוא מעשה 'יומרני' וחסר בסיס. גם אם היה עושה זאת הכתב, מדובר היה במהלך בעייתי. אבל הבעיה מחריפה שבעתיים כאשר המרחק בין האירוע לבין הכותב הולך ומתרחק. להזכירכם: מדובר בטקסט עיתונאי דיווחי, לא ביצירה ספרותית בדיונית.

ההתרחשות הכושלת הזו היא תוצר של דפוסי השגרה בעבודה העיתונאית. שרשרית טמונים בחירות הכמעט בלתי מוגבלת הנתונה בידי עורכים-משכתבים לכתוב מחדש, להשמיט ולהוסיף.

בתוככי הקופסה השחורה

הכתב לענייני פלילים סניור, ועימו יתר הכתבים, הפרשנים ובעלי הטורים ב"ידיעות אחרונות", וגם בעיתונים אחרים, ניצבים בחזית, ושמותיהם מופיעים, בהבלטה זו או אחרת, בראש הטקסט או בתחתיתו. אבל הקוראים אינם מודעים למתחולל בתוככי הקופסה השחורה של עבודת העריכה והשכתוב. למען האמת, גם רבים מהכותבים עצמם אינם יודעים כיצד מתנהל אותו תהליך עלום, שבו הטקסט המקורי ששיגר למערכת לאחר עבודת איסוף ובדיקה מקבל צורה חדשה, לעתים שונה לחלוטין מהמקור.

שיטת השכתוב הפעיל היא חלק מהמורשת העולמית של העיתונות. בסרטי קולנוע ישנים ניתן לראות את הכתב זועק מטלפון ציבורי בתחנת משטרה או בבית-המשפט "תנו לי את המשכתב", ושופך לאוזניו את המידע הגולמי. המשכתב בונה את הסיפור ומנסח אותו לפי כללי העיתון. מגזין החדשות "טיים" נחשב לאמצעי התקשורת ששיכלל יותר מאחרים את השיטה שבה הכתבים אינם מספקים אלא חומר גלם,

במסורת שטופחה בהקפדה
על-ידי דב יודקובסקי היה
"ידיעות אחרונות" ל"עיתון של
משכתבים", שבו הידיעה

המגיעה מן השטח היא לא יותר מטקסט גולמי, שאותו לש ומעבד בחופשיות יתרה צוות מיומן של עורכים-משכתבים

והמשכתבים כותבים את הידיעה, המבוססת בדרך כלל על חומרים מכמה כתבים. במשך שנים לא העניק ה"טיים" קרדיט לכתבים, ומאוחר יותר השם שהתנוסס בראש "כתבת השער" המקיפה בכל גיליון היה זה של הכותב במערכת. מי שהתרוצצו בשטח, גם באזורי סכנה ובזירות מלחמה, מצאו את שמותיהם בשולי הכתבה.

מבחינה ארגונית, השיטה בנויה על חלוקת עבודה בין בעלי התמחויות שונות. הכתב, הרפורטר, חייב להיות בראש וראשונה חיית שטח, בעל חוש ריח לחדשות ויכולת ליצירת קשרים עם מקורות. מי שניחנים בכישורים אלה אינם בהכרח מתמחים גם בכתיבה רהוטה, ומשום כך מוטל השכתוב על עורכים-משכתבים. אלא שכתבים מעטים מודים בנחיתותם בתחום הכתיבה, וזועמים לא פעם על מה שנעשה לטקסטים שלהם. במשך השנים התפתח פולקלור נרחב על מערכת היחסים העכורה בין כתבים לעורכים. לפני שנים אחדות הגיעו הדברים לידי חילופי מהלומות **במערכת** ה"ושינגטון פוסט".

דב יודקובסקי (צילום: משה שי)

הצצה למורכבותה של מערכת היחסים הזו, הבעייתית עד מאוד מבחינתם של כותבים לא מעטים, העניק בעשור הקודם בועז גאון בעת שהיה כתב "מעריב" בארצות-הברית. **בטור שפורסם ב"העין השביעית"** שאל "מדוע הטקסט ששולח אני – או כל עיתונאי ישראלי אחר, לצורך העניין – נחשב ללא יותר מאשר הצעה מבודחת מלווה בקריצת עין, מעין הוצאה מילולית המוגשת בראש חבול ומורקן, כמו המשרת איגור שתום העין של דוקטור פרנקנשטיין המגיש לאדונו/עורכו זוג אשכים שנתלשו ממת טרי, כדי שיחברו לגווייה המתרקמת והולכת על שולחן העריכה המוטה לאחור, שיחושמל בחצות בדיוק, לזוועת בתולות העיירה?".

בין העיתונים בישראל בולט כבר כמה עשורים "ידיעות אחרונות" במדיניות השכתוב האגרסיבי של ידיעות המופיעות בו. במסורת שטופחה בהקפדה על-ידי דב יודקובסקי ז"ל היה "ידיעות אחרונות" ל"עיתון של משכתבים", שבו הידיעה המגיעה מן השטח היא לא יותר מטקסט גולמי, שאותו לש ומעבד בחופשיות יתרה צוות מיומן של עורכים-משכתבים. העורכים אינם אמורים לגעת בעובדות, אבל מותר להם לשנות את סדר הדברים, ליצור פתיח חדש ולמעשה לנסח מחדש את הטקסט כולו. וכלל שהסיפור יעשה דרמטי ומרגש יותר – כן ייטב.

על-פי גישה זו, למשכתבים לא רק מותר לכייר יצירה חדשה מן החימר שהעביר הכתב, אלא הם נדרשים לעשות זאת. במשך שנים משכתבים מנוסים, ובהם אלי תבור, סמי גרינשפן, מנחם מיכלסון ואחרים, עסקו בלילות בעיבוד טקסטים, בעיקר אלה שנועדו לכפולת האמצע, לעמוד האחרון וגם לעמוד השער, כאשר עוד היו בו יותר מכמה משפטי הפניה.

בשנים האחרונות מיושם השכתוב האגרסיבי ב"ידיעות אחרונות" לא רק בדרמטיזציה המופרזת של טרגדיות אנושיות, אלא גם בתחום הפוליטי

יודקובסקי פעל על בסיס ההנחה שצרכן – לפחות זה שבחר ב"ידיעות אחרונות" ולא ב"דבר" ז"ל או ב"הארץ" יבדל"א – אינו מעוניין לקרוא ידיעות, אלא סיפורים, ועל כן יש להניח מאחור את הניסוחים היבשים של ההודעות לעיתונות של המשטרה ולהפוך אותן לסיפור. וסיפור טוב נבחן בפתיח, בהצגת הנושא, במבנה – ובמקרה של "ידיעות אחרונות" גם בעיבוי המימד הדרמטי. אין זה מקרה שאחד הבולטים והמוכשרים ביישום סגנון זה בדסק היה אלי תבור, שצמח ב"העולם הזה" ובמקביל לעבודתו העיתונאית כתב את התסריטים לסרטים כ"אסקימו לימון", "חגיגה בסנוקר", "צ'רלי וחצי" ו"אלכס חולה אהבה".

מורשת יודקובסקי נותרה גם לאחר שהעורך הוותיק נאלץ לעזוב את העיתון שפיתח ואת העיתונאים שטיפח. בשנים האחרונות מיושם השכתוב האגרסיבי לא רק בדרמטיזציה המופרזת של טרגדיות אנושיות, אלא גם בתחום הפוליטי. כאשר האג'נדה של העיתון הפכה להיות בוטה וחשופה, בין היתר בהתנגדות לראש הממשלה בנימין נתניהו, מצאו לא פעם כתבים כי משפט ביקורתי הנוגע לנתניהו, שאוזכר באפן אגבי בתחתית הידיעה, הוזנק בדסק לפתיח ואף הפך לכותרת. כך גם בכל הקשור לביקורת מבית-מדרשו של פרופ' דניאל פרידמן נגד בית-המשפט העליון, נגד פרופ' אהרן ברק וגורמים אחרים במערכת המשפטית.

נחזור לנוסח ההתנצלות הבוקר בעיתון. הפסקה האחרונה כוללת לא רק התנצלות בפני הנאנסת, משפחתה וכל מי שחש עצמו נפגע מהפרסום. טמונה בה גם הבטחה: "נסיק את המסקנות ונעשה כל מאמץ כדי שטעות חמורה שכזו לא תחזור על עצמה".

כיצד ייעשה הדבר? האם יונחו מעתה עורכים בדסק "ידיעות אחרונות" שלא לנסות לתאר מדמיונם סיטואציות אנושיות מורכבות? האם מעתה יישלח הטקסט המשוכתב לעיונו של הכתב עצמו, כדי שיוכל לנכש ממנו תוספות דרמטיות שאינן מקובלות עליו, ואגב כך יעקור כמה שיבושים נוספים, בתחום הדיוק או המשמעות העולה מן הדברים? ואולי בהנחיה לעורכים-המשכתבים להנמיך מעט את הטונים הדרמטיים, הרגשיים, שהופכים כל אירוע רציני וחמור – מתאונת דרכים ועד למעשה אונס – לפיסת מלודרמה זולה?